

KRÓNIKA

Írói pizkozatfüzetek

Albert Camus 1935-től kezdve egészen haláláig rendszeresen készített följegyzéseket. Jegyzetei hét füzetet töltenek meg. Hamarosan közzéteszik őket.

A *Nouvelle Revue Française* legutóbbi száma közli Camus néhány följegyzését, és hangsúlyozza, hogy a füzeteket nem lehet naplójegyzetnek tekinteni, inkább meghatározhatatlan, intellektuális és literáris pizkozatfüzetnek mondhatók. Vannak közöttük útijegyzetek, idézetek és elmélkedések a művészetről, sőt néha a politikáról is. Camus följegyzett néhány, az utcán vagy a vonatban ellesett beszélgetést is, s ezekben a füzetekben írta regényeinek és színdarabjainak vázlatát; ide jegyezte föl munkaterveit, egyik-másik művére vonatkozó elképzeléseit, de egész fejezeteket és jeleneteket is leírt. Ritkán találkozni ezekben a jegyzetekben az író személyével — Camus szándékosan helyezte saját egyéniségét háttérbe (ellentétben a francia írók közismert szokásával) —, ezzel szemben el akart raktározni emlékezetében mindent, ami később ötleteinek és műveinek kiegészítésére vagy tökéletesítésére szolgálhatott.

Alább közöljük Camus egy, 1939-ből, tehát a háború első évéből származó jegyzetét:

„Az egyéni élet fontosságát rendszerint eltúlozzák. Az emberek annyira nem tudnak mit kezdeni magánéletükkel, hogy egyáltalán nem tartom erkölcstelennek, ha megfosztjuk őket tőle... Ennek a katasztrófának lényegbeli értelmetlensége nem változtat alaptermészetén, inkább általánosítja az élet abszurd voltát, ami még a háborúnál is lényegbevágóbb, és még közvetlenebbé, helyénvalóbbá teszi. Ha ennek a háborúnak lehet hatása az emberre, csak megszilárdíthatja saját létéről kialakított elgondolásait. Attól a pillanattól fogva, amióta ez a háború „létezik”, minden értékelés, amely nem fogadhatja el, hazug. A gondolkodó ember idejének nagy részét azzal tölti, hogy a dolgokról kialakított véleményét alkalmazza az ugyanezt a véleményt cáfoló tényekhez. És éppen ebben, a gondolatok eltorzításában, tudatos, kiigazításukban rejlik az igazság, egy élet tanulsága. Bármennyire nyomorúságos valami ez a háború, tilos rajta kívül maradni. Főleg nekem, első-sorban nekem, aki kockára tehetem az életemet, félelem nélkül fogadhatok a halálra, nem lehet kívül maradnom. De azok a névtelenek és letörtek, akik belekényszerülnek ebbe a megbocsáthatatlan öldöklésbe, és akiket szívvel-lélekkel testvéreimnek érzek, ők sem különíthetik el magukat a háborútól.”

Zágráb, a folyóiratokkal szakadatlanul bajlódó horvát főváros, két új folyóiratot kapott: a megújodott *Književniket* és az új *Forumot*.

Eddig a *Književnik* volt Zágráb egyetlen folyóirata, sínylődött is annak a kötelezettségének a terhe alatt, hogy közölje a területén élő valamennyi író munkáit. Nem csoda hát, hogy nem alakíthatott ki határozott álláspontot. Most, hogy társat kapott, szűkítheti munkatársainak körét, és határozottabb szempontok alapján válogathatja meg a közölt írásokat.

Legújabb számának vezércikkében már erről ír. Többek között ezt olvashatjuk a cikkben:

„Olyan irodalmat akarunk, amely tevékenyen részt vesz körünk minden társadalmi és politikai törekvésében, tehát olyan írók mellett vagyunk, akik művészi munkájukkal és nem társadalmi helyzetükkel foglalnak állást... Azt a véleményt hirdetjük, hogy az intenzív technikai haladás, a gépesített civilizáció, a kultúra tömegesítésének korszakában az irodalom szálljon sikra az igazi szellemi értékekért, az intellektuális munka tekintélyének növeléséért, méltó helyének kijelöléséért a modern társadalomban, s azért a jogért is, hogy az ember egyén lehessen... Viszont ellene vagyunk mindazoknak, akik úgy ragasztják az eszmeiséget irodalmunkra, mint valami címkét, azok ellen, akik az irodalomban nagy szavak, idegen gondolatok, emlékművek és szentségek mögé lapulva álcázzák tehetségtelenségüket, gondolat-szegénységüket, művészi elképzeléseik hiányát, s ily módon szentségtelenítik meg ezeket a szavakat: gondolat, emlékmű, szentség. Ellene vagyunk a nemzeti romantikának, amely évszázados késéssel támasztja föl a nemzeti mítoszok hősiességét, és nem más, mint a ki nem élt nacionalista szenvedélyek lólába, de ellenezzük a sznobok kozmopolitizmusát is...”

Ezt a nyilatkozatot Duško Car, Vlado Gotovac, Stanko Juriša, Vesna Krmpotić, Ivan Kušan, Tomislav Ladan, Slobodan Novak, Ivan Slamnig és Antun Šoljan (a lap főszerkesztője) írták alá, s közzé tették sajtá, a vezércikket igen érdekes fénybe állító műveiket.

A *Forum* a Jugoszláv Tudományos és Művészeti Akadémia irodalmi osztályának kezdeményezésére jelent meg. Felelős szerkesztője Marijan Matković. Az izléses kiállítású folyóirat munkatársainak névjegyzéke sokat ígér. A lap első és második száma Krleža *Bankett Blitvában* című művének harmadik részét közli. Kissé egyoldalú anyag egy folyóirat számára, azonban azok, akik kellőképpen értékelik Krleža ihletett szövehatárait, bizonyára nem panaszkodnak, hiszen már az írás kezdetén ezt olvashatják:

„Még éjszaka van, néma, vészterhes, végtelenül hosszú, soha véget nem érő blatviai éjszaka, és a szálloda előtt álló örökzöld bokrok fölé magasodó hegycsúcsok mögött, a sáros látóhatár kátrányfekete bakacsinja fölött sápadt, lila fény árad szét, elkeveredik a liget fasora alatt haldokló gázlámpák fényével, és kén-sárga, piszkos világossággal jelzi a vészt hozó hajnalt. A fülledt, átvirrasztott éjszaka fülledt zenéje, az újonnan született blatviai nap gyászos nyitánya, fülledten halkul el az égi magasságokból a viaduktokra, gázométerekre, vízcsapokra és hidakra hulló szürke fény halk kantinélájában.”

Ismeretlen nagyság

Az ismert és tekintélyes zürichi Rhein-Verlag az elmúlt év végén kiadta Hermann Broch *Die unbekannte Grösse und frühe Schriften* (Az ismeretlen nagyság és korai írások) című művét, és ezzel befejezte a nagy jelentőségű írói összes műveinek kiadását.

Wolfgang Rothe a *Die Zeit* januári számában fölhasználja az alkalmat, és megállapítja, hogy Broch hírneve korunk egyik nagy irodalmi félreértése. Az *Összes művek* első kötete 1951-ben, közvetlenül az író halála után hagyta el a sajtót, és megjelenését kezdetben a dicsőítés áradata fogadta, a lelkesedés azonban idők múltán közömbösséggé fakult. Broch kilencedik kötetéről, amely tömeglélektani és politikai tanulmányokat tartalmaz, s amelynek az író rendkívüli fontosságot tulajdonított, mindössze két-három komolyabb beszámoló jelent meg Németországban, s hasonló fogadtatásban volt részük a Broch előző könyveiben megjelent tanulmányoknak is.

Rothe megállapítja, hogy Brochnak kezdettől fogva nehéz dolga volt Németországban. Paul Fechter, a harmincas évek német irodalmának pápája Fontane és Heinrich Mann epigonjának nevezte, a könyvkiadó pedig, a nem kevésbé hírneves S. Fischer, amikor Broch elküldte neki később hírnevessé vált *Die Schlafwandler* (Holdkórosok) című trilógiájának első kötetét, azt javasolta, hogy a *Pasenow*-ból írjon juncker családi regényt, szóval olyasvalamit, amit a legmagasabb irodalmi csúcsok felé törő Broch föltétlenül giccsnek és megalkuvásnak érzett. Ezután csak egy műve jelent meg Németországban: a *Die Schuldlosen* (A bűntelenek). 1949-ben adta ki egy könyvkiadó, akinek később nyoma veszett. Szűkebb hazájában, Ausztriában, még rosszabb volt a helyzet Broch számára; egyetlen írása, Joyce-ról szóló tanulmánya öt évig hevert, és csak 1936-ban került sajtó alá. Broche e tekintetben is osztozott a másik két „apokaliptikus”: Robert Musil és Franz Kafka sorsában. Ausztria a háború után sem tett semmit, hogy az emigrációból hazahívja a nagy író, s egyetlenegy jutalomban sem részesítette. A *Vergilius halálát* Broch a háború után New Yorkban adta ki német és angol nyelven egyidejűleg. Csak egyetlenegy ízben részesült kellő elismerésben saját nyelvterületén: az ötvenes évek vége felé, amikor külföldön már elismert és nagy nevének híre végül Németországba is eljutott, s amikor a szeplőtelen magatartású emigráns író neve igen jól jött a német irodalmi nyilvánosságnak, hogy rehabilitálja a sok teher alatt görnyedező „német szellemet”. Noha nagy csinnadrátával ünnepezték és teli szájjal dicsőítették, valójában Brochnak még ekkor sem sikerült áttörnie a tervszerű elhanyagolás gátját. Legjobban bizonyítja ezt az a tény, hogy egyetlenegy monográfia sem jelent meg róla Németországban, és az *Összegyűjtött művek* utolsó kötetének agyonhallgatása tulajdonképpen csak egy már kikristályosodott jelenség befejező része.

Brochot — zárja fejtegetéseit Rothe — Németországban még mindig nem fogadták be, és nem értették meg teljesen.

Az irodalom a vádlottak padján

A párizsi Editions de Minuit *Le Deserteur* (A szökevény) címmel adta ki a Maurienne álnéven író szerző regényét. A francia bíróság államellenesnek nyilvánította a könyvet, és lefoglalta, a kiadót meg a vádlottak padjára ültette, és pénzbüntetéssel sújtotta.

Az ítélet jókora fölháborodást keltett — nemcsak irodalmi körökben. A *Les Lettres Françaises* közli az ítélet szövegének nagy részét, és 21 író véleményét fűzi hozzá.

Az ítélet szövegéből kiderül, hogy *A szökevény* az engedetlenség könyve. Egy Alain nevű fiatal, kommunista tanító erkölcsi kétségeit tartalmazza. Az állam erőszakosságok elkövetésére akarja kényszeríteni. Alain vergődése már a kaszáryában kezdődik. Az újdonsült katonát arra tanítják, hogyan kell gyilkolni az algériaiakat. Fölháborodástól úzelve, a vele egy véleményen lévő katonákhoz csatlakozik, s egy Bernard nevű bajtársával köt bensőséges barátságot. Alain és Bernard végül is egy Algériából származó, liberális gondolkodású orvoshoz fordulnak tanácsért. Az orvos elmondja nekik, miért igazságos és törvényes Algéria lakosságának küzdelme. Rövid tétovázás után mindhárman úgy határoznak, hogy megszöknek, hogy „megőrizzék szabadságukat és cselekvőképességüket”, „hogyan megtalálják a teljesebb, forradalmibb ellenállás gyakorlati formáját”.

Ebből a néhány sorból nyilvánvaló, miért kobozta el a párizsi törvényszék *A szökevényt*, és miért marasztalta el a kiadót. Csúpan az ítélet indokolása szokatlan. Ugyanis, hogy megbüntethesse a könyvkiadót, és ugyanakkor ne vonja kétségbe a művészi hitvallás szabadságának kérdését, amire annyira büszkék a franciák, hogy már sérthetetlennek tekintik, a bíróság kétségbe vonta és cáfolta a könyv regény voltát.

„Ez a könyv — mondja az ítélet indokolása — nem a képzelet terméke, amilyennek minden regénynek lennie kell, hanem önéletrajz. Az író csak azért használt párbeszédet és leveleket, hogy élénkebbé, kevésbé unalmassá tegye.”

Ezt az állítást még erősebben alátámasztja a bíróság. Megállapítja, hogy a szerző minden valószínűség szerint a francia hadsereg szökevénye, egy volt tanító, a francia hadsereg későbbi hadnagya, akit távollétében elítéltek.

A francia írók fölháborodását éppen ez az indoklás hevitette izzóvá. Megbélyegzik a könyv elkobzásának és a kiadó megbüntetésének tényét, a gondolat szabadságán elkövetett erőszaknak mondják, és a legnagyobb hévvel és szónoki lendülettel vitatják a regény és az önéletrajz elvi különbségeit.

„A regény, minden regény — ezekkel a szavakkal kezdi nyilatkozatát Michel Butor — mindig életrajz!”

Jean Cocteau így ír:

„Az olyanfajta írás, amelynek objektív erői nem a szubjektív élményekben gyökereznek, mindenki számára érdektelen!”

„Nincs olyan irodalmi alkotás, amely nem tartalmaz önéletrajzi elemeket...” — nyilatkozik Michel Leiris.

„Éppen olyan értelmetlenség különválasztani a regényt az önéletrajztól, mint azonosítani ezt a két műfajt” — szögezi le Bernard Ingaud. — „Minden regény egy tapasztalaton alapszik, s minden leírt tapasztalat, amint papírra vetik, képzeletbelivé válik.”

„A hiteles regényíró saját életének folyásából alakítja ki regényalakjait” — írja Thibaudet. — „A lehetőség világűrben van az a hely, ahol az író és az olvasó találkozhatnak. A szépirodalom haszna (bármilyenek legyenek is egyébként a mű formális kvalitásai) a következőkben rejlik: a regény emlékeztet bennünket arra, hogy ha csak egy életünk van, ez az élet sokrétű, nyílt és mások életéből is áll. A megoldást nem abban találjuk meg, hogy az „irodalmat” elválasszjuk a „bizonyítékoktól”, a regényt az életrajztól. Ez esetben az irodalomnak nem volna értéke.”

Vége a királyok királyságának

A *Mercure de France* 370 oldalas, kibővített, legutóbbi számát Pierre Réverdy emlékének szenteli. Az ismert francia költő neve szorosan fűződik századunk második évtizedének kubizmusához, versei azonban messzi túlnőttek egy mozgalom határain. Réverdy, folytatva a Rimbaud által megkezdett hagyományellenes forradalmat, eredeti, sajátos, komoly, egyszerű, cikornyamentes hangon ír, s minden esetben kivételes, szilárd izlésről ad tanúbizonyságot.

*Vége a régi királyok királyságának
Az álom csak egy nehéz
Sonka
Mely a mennyezetről csüng
És szivarod hamujában
Benne van minden világosság*

— írta 1916-ban, és a „régikirályokban” azokat a költőket tagadta meg, akik meg voltak róla győződve, hogy érzelmeik uralkodnak a világ fölött. Réverdy szerint a költészet álom, nem a királyok fényűzése, hanem mindennapi eledel, amit — fáradalmak árán — le kell venni a mennyezetről, hogy magunkba fogadhassuk. Más a költészet, és más a realitás. Az álom maga a valóság, a nehéz sonka, amely a mennyezetről lóg. Ugyanígy a valóság — álom is, mert „szivarod hamujában Benne van minden világosság.”

A *Mercure de France* említett száma, természetesen, ír Réverdyről, az emberről is, méghozzá igen megbízható forrásból: Aragon, Blaise Cendrars, René Char, Max Jacob, Pierre Leiris, Pablo Neruda, Pierre Schneider és mások — közöttük egy bizonyos Ema Stojković, a *L'oeuvre poetique de Pierre Réverdy* című könyv szerzőjének tollából. Helyszűke miatt csak a költő néhány szólás-mondását idézzük, amelyeket George Hermant jegyzett föl: „Szeretném, ha homokszem volnék, hogy senki se kibebíthessen.”

„Beszéljen önmagáról. Ha én beszélek magamról, kimerülök.”

Hermant:

— Korához képest ön rendkívül fiatalos!

Réverdy:

— Igen, olyan vagyok, mint egy egyiptomi koporsó. Szép holmi, de ha kinyitják, egy diónagyságúra összeaszott múmiát találnak benne.

Amikor Hermant panaszkodott, hogy nyugtalan, mert úgy érzi, már sok verset írt, Réverdy így válaszolt:

— Nem számít! Csak nyert vele! Ha majd később elolvassa írásait, rájön, hogy mégiscsak azonos velük. Ez az egyetlen valami, ami igazán az ember *sajátja*.

Hermant:

— Nagy költő, de tönkretette az ital.

Réverdy:

— Kedves barátom, azok az emberek, akiket az ital tönkretett, már tönkrementek, mielőtt inni kezdtek volna. Írjon, írjon, ez az egyetlen, amit tehet.

Hemingway gyermekkora

Hemingway halála után két bensőséges hangú írás jelent meg a nagy íróról. Az egyiket Leicester Hemingway írta *My Brother Ernest Hemingway* (Fivérem, Ernest Hemingway) címmel, a másik Marceline Hemingway-Sanford, az író nővérének visszaemlé-

kezéseit tartalmazza, és *At the Hemingways* (Hemingwayéknél) a címe. Az *Atlantic* című folyóirat az utóbbi írást folytatásokban közli.

Marceline Hemingway-Sanford 18 hónappal idősebb az írónál, és visszaemlékezései Hemingway 18. életével fejeződnek be.

Az átlagos amerikai család életével foglalkozó rengeteg adat között néhány olyan döntő tényezőt is találunk, amelyek kétségtelenül nagy hatást gyakoroltak az amerikai és a világirodalom egyik legerőteljesebb prózáirójának fejlődésére. A Hemingway család szerfölött büszke volt családfájára, amelynek gyökerei az Egyesült Államok „aranykorába” nyúlnak vissza, a Dos Passos által is leírt XVII. századbeli gazdasági fellendülés időszakába. Az író nagyapja gyakran és büszkén emlegette őseit, Jacob Hemingwayt, aki kitüntette magát a forradalmi harcokban. Az író szüleinek házában partriarkális légkör uralkodott. Az író apja sok időt szentelt gyermekei nevelésének, kérlelhetetlenül szigorú volt hozzájuk, nagyon is megokoltak tartotta a testi fenytést, a legkisebb engedetlenség esetében is. Ernest Hemingway apjától örökölte a vadászat és a horgászat iránti szenvedélyét.

Marceline Hemingway — többek között — leír egy 1907-ben történt eseményt, amely élénken jellemzi a későbbi író hajlamait. A Hemingway család több nyarat töltött a Michigan állambeli Waloon tó partján, ahol Hemingway apja, dr. Hemingway, orvosi gyakorlatot is folytatott. Ösztönös bizalmatlansággal viseltetett minden gép iránt, és pácienseit lóháton ülve kereste föl; ő volt az utolsó amerikai orvos, aki ragaszkodott ehhez a szokáshoz. Szívesen horgászott, különösen a közeli, halban gazdag tóban. Ebben az esztendőben Ernest Hemingway még csak kilencéves volt, és egy ízben megkérte édesapját, vigye magával horgász-kirándulásra. A kérelem nem talált meghallgatásra. Két okból: Ernestnek szeptemberig meg kellett tanulnia a nagy egyszeregyet, másrészt pedig azért, mert a több napig tartó kiránduláson a horgászok főleg konzervbabon éltek, s ezt az ételt a kis Ernest sohasem szerette. Amikor a gyerek erősködött, hogy igenis szeretni a babot, és tudja a nagy egyszeregyet, apja beleegyezett, hogy magával viszi, ha egy hét alatt valóban megtanulja az egyszeregyet, és hét napon át nem eszik mást, mint konzervbabot. Ernest elfogadta a föltételt, teljesítette is, és — egy héttel később apjával együtt horgászott.

Két világ között

Mutmassungen um Jakob (Találgatások Jakob körül) című első regényével Uwe Johnson a legismertebb német prózáírók sorába emelkedett. Nem utolsósorban azért, mert regényének tárgya Kelet- és Nyugat-Németország egymáshoz való viszonya. Johnson új könyve — *Das dritte Buch über Achim* (A harmadik könyv Achimről) a címe — szintén Németország megosztottságával foglalkozik. Hőse egy Karlsch nevű nyugatnémet újságíró, akinek az a feladata, hogy lapja olvasói előtt feltárja a határ túlsó oldalán folyó életet. Karlsch első ízben csak akkor lépi át ezt a határt, amikor egy idős barátnőt látogatja meg, később azután kísérletet tesz, hogy tudatában is áthidalja a Kelet- és Nyugat-Németországot elválasztó távolságot. Elfogadja egy könyvkiadó vállalat megbízását, hogy írja meg Achim T. kerékpárversenyző világhajnok életrajzát. Karlsch azonban nem elégszik meg Achim egyéniségének tanulmányozásával, le akarja írni mindazokat a helyeket, ahol csak Achim megfordult, és amelyek hatottak rá. Leipzigbe utazik, bejárja a boltokat, hivatalokat, laká-

sokat, falura megy, meglátogat egy új földművesszövetkezetet, és mindent ugyanazzal a látszólag semleges szemmel figyel meg, ami azonban lényegében teljesen idegen attól, amit lát. A hamburgi újságíró úgy érzi magát Leipzigben, mintha a holdban volna. Szinte idegen számára még a nyelv is, amelyet Kelet-Németországban beszélnek, de az elképzelése is lassanként szertefoszlik, hogy a „zónában” élő testvérek az „új egyesülést” áhítozzák. Két könyvet ír Achimről, a harmadikat, a befejező részt azonban nem sikerült megírnia, az életrajz tehát csonka, befejezetlen kísérlet marad.

Ennyit a könyv fabulájáról, amely — hangoztatja a *Neue Deutsche Hefte* legutóbbi száma — tulajdonképpen csak jelez egy túlméretezett erkölcsi problematikát. Achim környezetének, mely idegen marad az írótól, részletes leírása az elbeszélés válságát tükrözi, s annak bizonyítéka, hogy világunkat szinte lehetetlen epikus stílusban ábrázolni. Ebben a leírásban nemcsak Kelet-Németország hat színpadiasan, hanem az egész, számunkra már megszokott világ. A Johnson által sokat emlegetett határ, elidegenülés, a „társadalmiasítás” korszakában mindenütt megvan az emberben, nemcsak Kelet- és Nyugat-Németország között, s a személyek olyan szerepre kényszerülnek, amivel sem a konvencionális erkölcs, sem pedig az elbeszélés konvencionális módja nem tud megbirkózni.

Az már nem ide tartozik — hangoztatja a bíráló írója —, hogy Johnson új könyve legtöbb babért azzal szerzett, hogy konkrét képeket festett a határ keleti oldaláról, s ezek a reménytelenül szürke színek tetszenek a határon innen.

A szocializmusban nem a nemzedékek állnak szemben egymással

A Szovjetunió Kommunista Pártjának XXII. kongresszusa az irodalomban is ünnepélyes nyilatkozatokra adott alkalmat. A *Kortárs* decemberi száma is több magyar író cikkét közli a nagy változással kapcsolatban. A legérdekesebb Hidas Antal, a régi kommunista író cikke. Hidas írásában, többek között, ezeket olvashatjuk: A magyar szocialista irodalom fejlődéséhez elmélyültebb, merészebb, gondosabb munkákon kívül, azt hiszem, még egynéhány dolog szükséges, illetve teszi az előbbieket lehetővé:

leinteni azokat, akik — mivel megöregedtek — a fiatalokra neheztelnek, ehelyett, hogy örülnének: újak jöttek, viszik tovább az ügyünket s benne — minket;

leinteni azokat, akik azt hiszik, hogy csupán évek számától függ a fiatalság; a szocializmusban nem a nemzedékek, hanem az el nem maradottak állnak szemben az elmaradottakkal, tekintet nélkül a születési bizonyítványokra;

leinteni azokat, akiket irigység gyötör, ha valaki tehetségebb náluk, akik elfeledkeznek arról, hogy minden nagy munkától a magyar irodalom ege emelkedik — fölöttük is — magasabbra;

leinteni azokat, akik reggeltől estig kivonnak-összeadnak, s az előre biztosított haszontól teszik függővé cselekedeteiket; szerencsétlenek ők, mert végeredményben így válnak — haszontalanokká;

leinteni azokat, akik még mindezek után is a hiúság, hatalom és dicsőség agyat tompító mámorában akarnak fürdőzni, ebben a legalantasabb érzésben, amely ronggyá foszlatja a lelket;

leinteni azokat, akik csak akkor érzik magukat jól, ha naponta legalább egy rágalmat eresztenek ki szájukból író társaik orra alá; akik képtelenek másokat szeretni; akik még a szerelemben is

monomániákusan csak önmagukat imádják; akik a tehetség érzékenységét a mohóság hisztériájával tévesztik össze;

leinteni azokat, akik oda ülnek, ahova nem valók és evvel a lelki- és önismeret hiánnyal az irodalomnak, országnak okoznak károkat;

leinteni azokat, akik félnek az új emberek bevonásától, akik mint orra elé húzott vonalra a tyúk, merednek a megszokottra, holott — s ezt felejtik el — valamikor ők is „szokatlanok” voltak;

leinteni azokat, akik a szocializmustól reménytelenül idegennek, akik mivel a proletárforradalom önmagát bírálva halad előre, azt hiszik: nekik volt igazuk, holott még messzebb kerültek a történelmi valóságtól;

leinteni azokat, akik félvállról veszik a forradalmi múltat, elfeledkezve arról, hogy apa nélkül nincsenek gyerekek, hogy akik nem becsülik a múltat és annak hőseit, azok a jelent s benne önmagukat törpítik le;

leinteni azokat, akik mindezt meghallgatva — bólogatnak rá, s közben azt gondolják: beszélhetsz jó vitéz, mi továbbra is a karrier-kisasszony fenekét fogjuk paskolni.

»Nagy vagyok!«

Amikor 1934-ben megjelent William Saroyan első könyve, (*The Daring Young Man on the Flying Trapeze*), bizakodó és lírai üdeseget csempészett a kizárólag szigorú és keneteljes hangon megírt könyvek közé, amelyeket abban az időben jelentettek meg a legismertebb amerikai írók: Farrel, Hemingway és Caldwell. Rendkívül termékeny író, és azóta is szakadatlanul írja ember-szeretetről tanúskodó, friss, gyengéd hangú írásait.

Amíg azonban — szögezi le a *Time* január 28-i száma, — legjobb írásaival, a gyermekekről és az irattáska nélkül járkáló költőkről szóló elbeszéléseivel, kiváló helyet szerzett magának az amerikai irodalomban, mindig vereséget szenvedett, ahányszor csak az eszmék vagy saját egyéniségének világába merészkedett.

Abból az alkalomból mondja el mindezt a lap, hogy megjelent Saroyan új könyve, a *Here Comes There Goes You Know Who* (Itt jön, itt megy — tudják, kicsoda), melyet a kiadó önélet-rajzként hirdet, és amely — a bírálókat értékelése szerint — a nagy igényű, de nem nagy sikerű könyvek közé tartozik.

Az új Saroyan-könyv 52 vázlatot tartalmaz. Ennek a számnak kétféle jelentés lehetett: jelképezheti Saroyan éveinek számát amikor a könyvet írta, vagy pedig a vasárnapok számát az esztendőben. Az első lehetőség mellett szól — állapítja meg a könyv méltatója — a *Here Comes There Goes You Know Who* ünnepi hangja:

„Az imént sejtettem, hogy mondanom kell valamit, hogy kikívánczok belőlem valami fél évszázad után, amióta életembe beférközött az emlékezés, amióta én magam belefértköztem. Megpróbáltam, szerettem volna megmondani, hittem, hogy elmondom, de tudom, hogy nem mondtam el, és noha bánt ez a körülmény, vagy legalábbis nem olyan nagyon, mintha 35 évvel ezelőtt történt volna, amikor mindent el akartam mondani egy mulhatatlan könyvben, mégsem tetszik a dolog, s úgy érzem, újra meg kell kísérlelnem.”

A vázlatok meglehetősen rendszertelen fényt vetnek Saroyan életének egy-egy szakaszára. Leginkább gyermekkorának, kamaszéveinek és ötvenéves korának emlékeit idézik. Mégis — állapítja meg a kritika — összefogja őket az írónak önmagáról alkotott kitűnő véleménye, ami gyakran ilyen kifejezésekben nyilvánul meg:

„Az én regényeim az egész emberfaj. Ezt nem mondhatom el a többi író műveiről.”

„Írásaimat, amelyeket semmiféle más írás sem él túl, újra meg újra felfedezik. Mindaddig lesz mondanivalójuk, amíg az írás szólhat valakihez.”

„Hogy befejezzem: Nagy vagyok, és büszke vagyok nagyságomra. Ez felelősség.”